LUND UNIVERSITY

Hans Larsson och lundafilosofins relevans idag

Olsson, Erik J

Published in:
Filosofisk tidskrift

2008

Link to publication

Citation for published version (APA):
Olsson, E. J. (2008). Hans Larsson och lundafilosofins relevans idag. *Filosofisk tidskrift*.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Hans Larsson och lundafilosofins relevans idag

Erik J. Olsson
Lunds universitet

Publicerades i *Filosofisk tidskrift*, 2008

1. Inledning

Som nyrekryterad ämnesföreträdande professor i teoretisk filosofi vid Lunds universitet känner jag visst behov av att ta ställning till det intellektuella arv som utgår från Hans Larsson och den så kallade ”lundafilosofin”. Ett ypperligt tillfälle att ta sig an uppgiften erbjöds nyligen då jag blev inbjuden att hålla ett föredrag på temat inför Hans Larsson-samfundet.[1] När jag väl hade skrivit föredraget tyckte jag att det nog också kunde bli en uppsats av det hela. Resultatet ser vi här.[2]

Ett litet förbehåll är på sin plats: Uppsala-skolad som jag är hade det nog varit lättare att skriva om Axel Hägerström eller Ingmar Hedenius. Särskilt Hedenius skrifter, med *Tro och vetande* i spetsen, spelade roll när jag som tonåring i Bollnäs började intressera mig för filosofi och slukade det mesta som fanns på stadsbiblioteket i den vägen. Den kyliga saklighet varmed Hedenius behandlade ett infekterat ämne imponerade. Även Marc-Wogaus böcker, exempelvis hans *Logik för nybörjare*, insöp jag med behållning. Men jag kommer inte ihåg att jag läste Hans Larsson. Kanske fanns han inte representerad på stadsbiblioteket. Inte heller kommer jag ihåg att han skulle ha omnämnts i Uppsala i något akademiskt eller annat sammanhang. Hur som helst känns det spännande och nyttigt för mig att få reflektera över och positionera mig själv i förhållandet till det lundaarvet.

Begreppet lundafilosofi förknippas ibland med namn som Sören Halldén, Bengt Hansson, Peter Gärdenfors och Nils-Eric Sahlin och deras omfattande och internationellt uppmärksammade produktion inom filosofisk logik, beslutsteori och teorien om kunskapsförändringar. Men i svenska humanistisk idétradition står ”lundafilosofi” främst

[1] Föredrag på Hans Larsson-samfundets årsmöte den 21 november 2007.
[2] Jag vill passa på att tacka Ingar Brinck för hjälp med litteraturhänvisningar.

för den filosofiriktning som praktiserades vid Lunds och delvis även Göteborgs universitet under första hälften av förra seklet. I lundakretsen ingick, förutom Larsson, framför allt Anders Karitz och Alf Nyman, varav den senare blev Larssons efterträdare på professuren i teoretisk filosofi; till lundafilosofernas skara räknades även Åke Petzäll och Gunnar Aspelin, båda först professorer i Göteborg och senare i Lund.

När det gäller den tidigare lundafilosofins fall anger Svante Nordin i sin svenska filosofihistoria *Från Hägerström till Hedenius* ett precist årtal. År 1964 blev nämligen Halldén professor i teoretisk filosofi efter Gunnar Aspelin. ”Lundafilosofin kunde därmed”, skriver Nordin, ”betraktas som ett i huvudsak avslutat kapitel”.[3] Den ersattes av den nya analytiska filosofin, som i och med Halldéns tillsättning hade erövrat samtliga svenska lärosäten. Nordins historieskrivning kommer att problematiseras och nyanseras senare i den här artikeln.

2. Den tidiga lundafilosofin

Det är inte så lätt att säga vad som rent innehållsligt karakteriserade den tidiga lundafilosofin, utom det förstås att den antogs utgöra motsatsen till ärkefienden Uppsala-filosofin. Nordin skildrar den så här:

”Den utgjorde ingen skola, den hade inga gemensamma teorier, inget program. Dess filosofiska inriktning var empiristisk och nykantiansk, i vag mening. Dess dominerande intressen var historiska, humanistiska och psykologiska. Det förgångnas tänkare behandlades med den respekt man tillerkänner ett ännu förpliktigande kulturarv. Lundafilosoferna var inte idealister i teknisk bemärkelse, men väl i den att de stod avvisande mot materialism och värdenihilism. Jämförda med Hägerströms radikalism framstod de som kompromissmakare.”[4]

Även om det inte verkar ha funnit någon bestämd teori som alla tidiga lundafilosofer omfattade, förknippas begreppet lundafilosofi ibland med vissa av Hans Larssons läror.

[3] Nordin (1983), sid. 170.
[4] Nordin (1983), sid. 22.

Hans filosofiskt kanske mest uppmärksammade verk, *Intuition* (1892), behandlar intuitionens som han ansåg avgörande roll inte bara för konsten och diktningen utan även för vetenskapen och kunskapsprocessen i största allmänhet. Intuitionen består, menar Larsson, i förmågan att lösgöra sig från det stegvisa diskursiva tänkandet och upphöja sig till en nivå där sambanden mellan olika föreställningar framgår och en helhetsbild framträder. Genom att dikten påvisar sådana kanske oväntade samband och likheter har den ett kognitivt innehåll som inte kan reduceras till det rent känslomässiga. Den vetenskapliga syntesen, det vill säga själva bearbetningen av det vetenskapliga materialet, förutsätter även den intuitionen som är, framhåller Larsson, kunskapsprocessens utgångspunkt likaväl som dess slutpunkt. Med det ville han troligen säga att intuitionen ger upphov till hypoteser om hur vetenskapliga data hänger samman, hypoteser som det sedan gäller att belägga genom ytterligare detaljforskning med siktet inställt på att uppnå en totalitet av sammanhängande föreställningar. Det här får belysa den upptagenhet med kunskapsteori, psykologi och estetik som går som en röd tråd genom Hans Larssons författarskap.

Den andra för Larsson karakteristiska tesen är föreställningen att olika filosofiska tänkesätt konvergerar, det vill säga närmar sig samma ståndpunkt, om de fördjupas. Konvergenstanken utvecklade han i flera skrifter, bland annat i boken *Platon och vår tid* från 1913, där han spårar anknytningar till Platons läror i modernare filosofi och psykologi och exempelvis menar sig finna substantiella likheter mellan Platons och Kants kunskapsteorier.[5]

Man kan säga att lundafilosofin till slut vann kampen mot uppsalafilosofin, men om det hade med argumentens styrka att göra eller snarare var resultatet av tillfälligheterna spel, det låter vi vara osagt. Efter andra världskrigets hade i alla händelser Uppsala-filosofin inte längre några företrädare vid universiteten, medan lundafilosofin hade övervintrat – i Lund med Petzäll och Aspelin som professorer i praktisk respektive teoretisk filosofi. Nästa generation professorer skulle som sagt tillhöra den analytiska skolan.

[5] Larssons försök att hitta likheter mellan Platon och Kant kritiseras av Rabenius som menar att det visserligen rör sig om ”iakttagelser, som utan tvivel kunna kasta ljus över vissa sidor av den platonska filosofien”, men han tillägger att ”till några märkligare resultat har knappast denna parallellisering lett” (1944, sid. 96).

Finns det då några som helst likheter mellan den tidiga lundafilosofin och den filosofi som idag bedrivs i Lund, eller innebar tillsättningen av Halldén det brott med lundatraditionen som Nordin tycker sig ha säkerställt?

3. Den tidigare lundafilosofin och dagens praktiska filosofi

Låt oss först skaffa oss inblick i vilken filosofisk forskning som Lund representerar idag. Vi börjar med den praktiska filosofin som beskrivs så här på institutionens hemsida:

”Praktisk filosofi kan definieras som studiet av filosofiska grundvalar (metafysik, kunskapsteori, logik) för "praktiskt tänkande", med speciell tonvikt lagd på värderingar, livshållningar och handlingsnormer. Värdeteori och analys av normativa ställningstaganden utgör den praktiska filosofins kärna. De områden av ’praktiskt tänkande’ som Lundafilosoferna har särskilt intresserat sig för är moral (moralfilosofi samt tillämpad etik), politik (politisk filosofi), praktisk rationalitet (beslutsteori) samt konst (estetik).”[6]

Undersöker man närmare vad våra praktiska filosofer sysslar med finner man exempelvis hedonistisk värdeteori, hypotetiskt samtycke i vården, etiska aspekter på genetisk information, demokratiskt och kollektivt beslutsfattande och mycket annat. Här har jag svårt att hitta något speciellt lundensiskt kännetecken, utan det rör sig snarare om forskning som rent innehållsmässigt skulle kunna bedrivas vid vilken svensk filosofiinstitution som helst. Forskningen är visserligen icke-nihilistisk, men det gäller ju den praktiska analytiska filosofin i största allmänhet, även den som bedrivs vid andra svenska lärosäten inklusive Uppsala, som tidigare gällde som värdenihilismens högborg. Någon karakteristisk lundensisk icke-nihilism har jag inte kunnat upptäcka.

Estetiken hör traditionellt till den praktiska filosofin, och den tidigare professorn, Göran Hermerén, har också gjort sina främsta insatser på just det här området. Om honom heter det i Nordins bok att ”[h]ans omfattande produktion har tyngdpunkten förlagd till vetenskapsteori och estetik, områden som han bearbetar med en utpräglat

[6] Se Filosofiska institutionens hemsida under www.fil.lu.se.

analytisk-filosofisk metod, där begreppsanalys, distinktioner och preciseringar får tjäna syftet att klargöra problemställningarna".[7] "Samtidigt", skriver Nordin, "kan Hermerén genom sitt intresse för estetik och historiens vetenskapsteori sägas fullfölja en humanistisk, lundafilosofisk linje. Ett visst arv från sin förste lärare, Aspelin, har han på så vis förvaltat."[8]

Hermeréns framstående efterträdare Wlodek Rabinowicz har dock valt att inte betona den här delen av lundatraditionen, utan det enda i estetisk väg som jag kunnat upptäcka på ämnets hemsida är adjunkt Jeanette Emts avhandlingsprojekt, som bär titeln "Art's Empire: An Institutional Theory of Artworks". Intrycket bekräftas alltså av en i och för sig mycket framgångsrik praktisk filosofi men också av en som efter Hermerén såväl tematiskt som metodologiskt fjärmat sig från den typiskt lundensiska inriktningen.

4. Den tidigare lundafilosofin och dagens teoretiska filosofi

Inom mitt eget ämne – den teoretiska filosofin – är bilden delvis en annan. Här menar jag att det finns en tydlig särart hos den lundensiska forskningen, en särart som den delar med den tidigare lundafilosofin. Den teoretiska filosofin är liksom den praktiska starkt pluralistisk och innefattar allt ifrån riskforskning till språkfilosofi. Inte desto mindre kan man säga att tre problemkomplex står i förgrunden. De kan sammanfattas under rubrikerna "Kunskapsteori", "Filosofi, kognition och kommunikation" samt "Vetenskapens metafysik" där de båda förstnämnda på ett uppenbart sätt anknyter till klassisk lundatradition. Det är möjligt att även temat "Vetenskapens metafysik" gör det, men jag har inte funnit någon konkret anledning att tro det.[9]

Till den internationellt omtalade lundensiska kunskapsteorin, med Bengt Hansson och Peter Gärdenfors som främsta företrädare, hör framför allt teorier om kunskapens och då framför all den vetenskapliga kunskapens framväxt och dynamik. En tidig höjdpunkt var den så kallade AGM-teorin om kunskapsförändringars rationalitet, där den minimala

[7] Nordin (1983), sid. 197.
[8] Ibid.
[9] Forskning kring vetenskapens metafysik bedrivs i Lund främst av docent Johannes Persson och fil dr Anna-Sofie Maurin, som båda publicerat avhandlingar på temat. Se Persson (1997) och Maurin (2002).

förändringens princip – tanken att man när man ändrar sin uppfattning ska göra det på ett så konservativt sätt som möjligt – spelar en huvudroll.[10]

I det här sammanhanget har jag, förutom tidigare arbeten om koherensökande kunskapsförändringar, nyligen i samarbete med David Westlund bidragit med en teori om forskningsagendans roll vid vetenskapliga förändringar.[11] Vår huvudtes är att huruvida en viss kunskapsförändring är att betrakta som rationell eller inte beror på hur forskningsagendan uppdateras. Anta till exempel att en motsägelse uppstår när min älsklingsteori konfronteras med empiriska data. Ponera vidare att en liten ändring av teorin skulle lösa problemet. Enligt vår uppfattning är det då rationellt av mig att göra ändringen förutsatt att jag förpliktar mig att leta efter oberoende stöd för det nya teoriinnehållet. Jag bör med andra ord uppdatera min forskningsagenda med uppgiften att söka sådant stöd, vilket kan vara en mödosam process. Att införa en hjälphypotes har med andra ord sitt pris. Annars blir det fråga om ett rent adhoc-förfarande.

I övrigt har jag framför allt behandlat förhållandet mellan koherens och sanning, där koherens betecknar förhållandet att en åsiktsmängd hänger väl samman, exempelvis genom att åsikterna ger varandra ömsesidigt stöd. Är det så att en hög grad av sådan koherens också leder till en hög grad av sannolikhet hos åsikterna? Frågan är komplicerad och leder osökt till problem angående informationskällornas kollektiva oberoende och individuella tillförlitlighet. Jag har utrett problemställning i flera skrifter och sammanfattat resultaten i boken *Against coherence: truth, probability and justification*, som kom ut på Oxford University Press år 2005. Som läsaren förstår besvaras frågeställningen ovan i boken nekande. Mer om det senare.[12]

---

[10] Till de viktigaste skrifterna hör Alchourrón, Gärdenfors och Makinson (1985) samt Gärdenfors (1988). Den senare hör tillsammans med Dag Pravitz bok *Natural deduction* till svensk filosofis mest citerade verk (källa: ISI Web of Knowledge). Historien bakom AGM-teorin är komplex. Förslaget att gradera trosföreställningar med avseende hur väl förankrade (”entrenched”) de är – en idé som Gärdenfors laborerar med i boken från 1988 – kan spåras till den semantik för deontisk logik som lades fram av Bengt Hansson i en uppsats i Nous från 1969. Hanssons semantik som baseras på relationen ”är åtminstone lika ideal som” mellan möjliga världar inspirerade Gärdenfors att bygga en del av sin teori på relationen ”är åtminstone like förankrad som”.

[11] Olsson och Westlund (2007). Kunskapsförändringar som ökar graden av koherens var huvudtemat i min doktorsavhandling *Coherence: studies in epistemology and belief revision*.

[12] Se även Olsson (2002). Olsson (2007a) är ett av mig redigerat specialnummer av tidskriften *Synthese* och ger inblick i den senaste diskussionen om koherens och sannolikhet. Olsson (under utgivning) är en oteknisk introduktion till debatten.

Vi anar nu att det även på detaljnivå finns likheter mellan denna nyare forskning och Larssons tidigare arbeten. Den lilla boken *Intuition* behandlar ju frågan om hur kunskapen förvärvas och utvecklas, varvid en central tanke är intuitionens avgörande betydelse, där intuitionen, som vi har sett, förstås som förmågan att se samband mellan till en början disparata data. Kopplingen till koherensbegreppet torde vara uppenbar. Men Larssons användande av koherensbegreppet skiljer sig något från våra dagars tillämpningar. Det ”system” vars inre sammanhang framför allt intresserade Larsson är, med hans egen term, ”vår totala lifsåskådning”.[13] Han är noga med att poängtera att det i vår totala livsåskådning även ingår emotionella element. I nyare koherensforskning av den typ som bedrivs i Lund brukar man begränsa sig till att betrakta koherens mellan våra åsikter om världen. Saken kompliceras av att Larsson ju menade att även känslan innehåller kognitiva komponenter. Jag tänkte inte närmare fördjupa mig i de svåra tolkningsfrågor som jag här tangerar.

På 70-talet uppstod vidare i Lund ett kollektivt intresse för vissa aspekter av juridisk bevisvärdering. Intresset utmynnade i en egen distinkt teoribildning, som sedermera fått gå under namnet ”Scandinavian school of evidentiary value”.[14] Teorin behandlar problemet att uppskatta bevisvärdet hos konvergerande vittnesmål. Anta att såväl Karin som Pelle pekar ut samma gärningsman. Kan vi då med utgångspunkt från de enskilda vittnenas tillförlitlighet, och kanske viss annan information, räkna oss fram till bevisvärdet hos det summerade vittnesmålet? Teorin ger ett konkret jakande svar på den här frågan.

Låt oss jämföra det här med Hans Larssons teoretiserande. Vi har redan stiftat bekantskap med hans konvergenstanke, enligt vilken filosofihistoriens stora gestalter, åtminstone i vissa frågor, väsentligen är av samma åsikt. Larsson försökte sig visserligen inte på att uppskatta bevisvärdet av dessa filosofihistoriens ”vittnesbörd”, men det är ändå värt att notera att studiet av konvergens, låt vara av olika anledningar och med olika grad av precision, sysselsatt såväl tidigare som senare lundafilosofer. Intresset för samstämmigheten och dess epistemologi är ett som jag själv för övrigt delar eftersom samstämmighet är en aspekt av koherens.

---

[13] Larsson (1892), sid. 39.

[14] Se Halldén (1973) och Gärdenfors, Hansson och Sahlin (1983). Beteckningen ”Scandinavian school of evidentiary value” används i Schum (1988).

Går vi sedan över till temat ”Filosofi, kognition och kommunikation” som framför allt utforskas av docent Ingar Brinck och hennes många doktorander i filosofi och psykologi ser vi ännu tydligare hur arvet från Hans Larsson lever vidare. Brincks artikeln ”From Intuition to Insight”, som behandlar frågan vad som egentligen sker i det undermedvetna när man får en plötslig insikt, tar som sin utgångspunkt Larssons intuitionsteori och dess huvudtes att intuitionen kan identifieras med förmågan att direkt varsebli relationer mellan olika föreställningar. Brincks övriga arbeten bearbetar flera frågeställningar inom Larssons intressesfär, exempelvis om uppmärksamhetens psykologi och kreativitetens natur.[15] Kreativitetens hemlighet är ett problemkomplex som även utretts av Nils-Eric Sahlin, tidigare professor i teoretisk filosofi, numera i medicinsk etik här i Lund.[16] Sedan har vi ju förstås det högst signifikanta faktum att Lund som enda filosofiinstitution i Sverige har en speciell avdelning för kognitionsforskning under ledning av professor Peter Gärdenfors. Om ett orakel plötsligt hade uppenbarat sig och berättat för Hans Larsson om ämnets och institutionens framtida utveckling så skulle han nog ha blivit ganska nöjd med det han fått höra.

Hur kan då Nordin, i ljuset av de relativt iögonenfallande paralleller som kan dras mellan gammalt och nytt tankegods, hävda att tillsättandet av Halldén innebar en helomvändning, att lundafilosofin därmed gick sin ”undergång”[17] till mötes? Är det inte en missvisande bild som Nordin här målar?

5. Varför Nordin hade rätt och ändå fel

Förklaringen är enkel. På sätt och vis hade Nordin fog för sitt påstående att den nya halldénska teoretiska lundafilosofin hade lite med dess föregångare att skaffa. Fram till år 1983 då Nordins svenska filosofihistoria gavs ut hade Halldén, med två lysande undantag, endast publicerat sig inom den filosofiska logiken. Undantagen var den tidiga boken *Universum, döden och den logiska analysen* från 1960 och den då relativt färska *Nyfikenhetens redskap* från 1980. Den förra behandlade kortfattat några klassiska filosofiska frågeställningar från den analytiska filosofin perspektiv, den andra kan

[15] Se exempelvis Brinck (2003).
[16] Sahlin (2001).
[17] Nordin (1983), sid. 208.

beskrivas som en lärobok i kritiskt tänkande. Bengt Hansson och Peter Gärdenfors hade också vid tidpunkten för Nordins bokutgivning huvudsakligen ägnat sig år beslutsteori och logik, och det – särskilt i Hanssons fall – med stor framgång.[18]

Vad Nordin knappast hade kunnat förutse var att Halldén i sitt författarskap relativt snart skulle avlägsna sig från det rent logiska för att alltmer framstå som förvaltare snarare än förintare av lundaarvet. Betraktar man nämligen hans senare produktion, efter 1980, finner man uttryck för såväl kunskapsteoretiska som psykologiska intressen, och även flera allmänfilosofiska betraktelser om allt från vetenskapssociologi till sokratisk etik. Hans *The Strategy of Ignorance* som kom 1986, för att ta ett tidigt exempel, har det gemensamt med Larssons arbeten att tonvikt läggs vid kunskapsförvärvandet och särskilt dess kognitiva aspekter. Halldéns tes är att framväxten av animal och mänsklig intelligens kan förklaras i ett evolutionärt perspektiv utgående från ett fåtal enkla kognitiva mekanismer. Enligt en av dem, dominansprincipen, bör vi, när ett handlingsalternativ är i ett avseende bättre än varje annat alternativ och alternativen annars är likvärdiga, välja det förra framför de senare. Indifferensprincipen säger att vi, om vi inte känner till några för- eller nackdelar med de handlingsalternativ med vilka vi konfronteras, bör välja ett av dem slumpmässigt. Halldén argumenterar nu att dessa triviala principer är grundläggande för allt intelligent beteende.

Halldéns visade vid närmare påseende tidigt öppenhet inför metafysiska och så kallat spekulativa frågor, och det på ett sätt som ibland fick sakkunniga att resa ett varnandes finger. I ett utlåtande från 1958 skriver Anders Wedberg, dåvarande professor i teoretisk filosofi i Stockholm och hårdkokt analytiker, att ”de spekulativa tendenserna” hos Halldén tidigare varit ”betänkligt dominerande” man att han sedermera bättrat sig.[19] Föga anade Wedberg att Halldén tjugo år senare skulle få ett spekulativt och humanistiskt återfall som han väl aldrig riktigt repat sig från.

Bengt Hansson och Peter Gärdenfors började, ungefär samtidigt som Halldén fjärmade sig från logiken, skriva om pragmatiska aspekter på vetenskapliga förklaringar,[20] Göran Hermeren med sin mer humanistiska inriktning blev som sagt 1975

[18] Ett exempel är Hanssons ofta citerade ”Choice structures and preference relations” från 1969 (källa: ISI Web of Knowledge).
[19] Se Nordin (1983), fotnot 123 på sid. 251.
[20] Exempelvis Bengt Hanssons ”Explanation – Of What?” från mitten av 70-talet.

professor i praktisk filosofi, och 1980 kom den värdefulla av Hansson utgivna samlingsvolymen *Metod eller anarki* om vetenskapens framväxt. Gärdenfors skulle som sagt gå vidare till kognitionsforskningen inom vilken han blev professor 1988. Bengt Hansson blev vid samma tid professor i teoretisk filosofi efter Halldén. Under den period som nu följde skulle den teoretiska lundafilosofin, även under Sahlins inflytande, komma att alltmer närma sig psykologin och kognitionen, en orientering som idag, som vi har sett, företräds av Brinck.

Kontentan är att om man bortser från perioden 1965-1980 kan man trots allt fortfarande tala om en specifikt lundensisk teoretisk filosofi som innehållsligt skiljer sig från den som bedrivs vid andra svenska lärosäten. Det är nog också den slutsats Nordin skulle ha kommit fram till om hans bok hade skrivits idag istället för 1983. Ingen annanstans i Sverige är forskningen lika utpräglat kunskapsteoretisk, och ingen annanstans är kopplingen filosofi-kognition-psykologi lika tydlig. Även om det finns likheter även på detaljplanet, gäller den här konvergensen (!) mellan den tidigare och senare lundafilosofin främst vilken del av den som ska uppfattas som mest fundamental och angelägen.

6. Om synen på filosofins historia

Det filosofihistoriska intresse som odlades inom den tidigare lundafilosofin har inte levt kvar i någon påtaglig utsträckning, utan det är det analytiska tänkandet som dominerar, enligt vilket filosofihistorien främst är värdefull som utgångspunkt snarare än slutpunkt för det egna filosoferandet. Ett undantag är återigen Jeanette Emt, som med sin prisbelönta år 2004 utgivna översättning av Kants *Kritik der reinen Vernunft* lämnat ett väsentligt bidrag till den svenska mer lärdomsinriktade filosofin. Ett annat exempel är docent Victoria Höögs studier av upplysningstänkandet, inte minst i avhandlingen från 1999, som dock lades fram på Institutionen för idé- och lärdomshistoria.

Min egen uppfattning är att det inte kan anses riktigt att filosofer främst bör vara sysselsatta med sitt ämnes historia. Vi kräver inte av psykologer, ekonomer, samhällsvetare etc. att de framför allt ska befatta sig med respektive ämnes utveckling. Varför ska vi då ställa andra krav på en filosof? Ett överbetonande av filosofihistorien

kan enligt min mening ha väsentligen två orsaker. Ibland går den tillbaka på ett slags auktoritetstro, på föreställningen att forna tiders tänkare av någon anledning var bättre skickade att besvara filosofiska frågor än vi själva och därför kan anses vara mer tillförlitliga i sina slutsatser. Det är nog svårt att underbygga en sådan position. Visst var Hume och Kant med flera fascinerande personligheter, man att deras filosofier, bara de tolkas på rätt sätt, skulle representera tänkandets slutstation är en för mig och för de flesta andra i Sverige verkande filosofer en främmande uppfattning.

Den som anser att det i filosofin egentligen inte finns någon sanning eller att filosofiska sanningar, om de nu existerar, är oåtkomliga för det mänskliga förståndet kan också bli benägen att nedvärdera det systematiska filosoferandet. Det ligger ju då nära till hands att tycka att det enda som finns av verklig kunskap i filosofin är kunskapen om vad de historiska gestalterna – inom den anglosaxiska världen talar man ironiskt om the Great Dead Philosophers – har tyckt och tänkt. Själv omfattar jag inte någon sådan allmän pessimism när det gäller möjligheterna att nå filosofisk insikt, utan jag tror tvärtom att många filosofiska frågeställningar kan besvaras, åtminstone delvis.

För att komplettera och i viss mån balansera den uppfattning om filosofihistorien som jag här gett uttryck för och som vissa kanske uppfattar som onödigt negativ vill jag tillägga att när Bengt Hansson och jag nyligen författade ett läroboksmanuskript om kunskapsteori fann vi det användbart att inleda med ett långt historiskt kapitel.[21] Ett av syftena var att på så sätt återknyta till de epistemologiskt verkligt centrala problemställningarna. Historien tjänar alltså återigen som utgångspunkt snarare än som slutpunkt, men det ska också sägas att vi i manuskriptet förlänar positioner som uppvisar historiskt stabilitet större vikt än andra mer flyktiga tankeskapelser.

Filosofiska frågor är ofta oklara och måste preciseras för att ett tydligt svar ska kunna urskiljas och senare beläggas. Att det är på det sättet är kanske den analytiska filosofins stora insikt; förklaringen till att den varit och är så uppskattad bland seriösa yrkesfilosofer. En analytisk filosof, till skillnad från vissa kontinentala tänkare, tar normalt ett intellektuellt steg tillbaka vid konfrontationen med ett filosofiskt problem. Istället för att angripa problemet direkt frågar hon sig vad det egentligen innebär, vilket leder över till en fas av klargörande och begreppsutredande karaktär. Först när den här

[21] Hansson och Olsson (2006).

inledande konceptuella analysen är klar känner hon sig mogen att ta nästa steg, som består i besvarandet av den mer hanterbara frågeställning som analysen förhoppningsvis utmynnat i. En analytisk filosof skulle alltså normalt inte försöka sig på att besvara frågan om, säg, viljans frihet direkt utan att först fråga sig vad vi ska mena med ”vilja” och vad med ”fri”. För en otålig lekman som vill ha ett snabbt svar på sin kanske angelägna undran är det här naturligtvis frustrerande, och lockelsen är stor att istället vända sig till den som erbjuder ett rakt besked. Likväl är det så att den genuina filosofiska förståelsen och insikten kräver stort engagemang och inte kan stressas fram. Det finns ingen kungsväg till filosofin.

Låt mig ta ett exempel från min egen aktuella forskning: frågan om kunskapens värde. Exemplet illustrerar flera av mina tidigare resonemang: att den analytiska filosofin ofta tar sin utgångspunkt i historien utan att för denna skull luta sig mot dess auktoriteter, att filosofi om den ska ge stabila resultat kräver precisering och analys, samt slutligen att det faktiskt är möjligt att nå framsteg, om än blygsamma sådana, även inom filosofin.

I dialogen *Menon* ställer Platon frågan huruvida kunskapen är mer värd än en blott sann övertygelse. Är det, för att ta hans eget exempel, bättre att veta var Larissa ligger än att ha en blott sann övertygelse med samma innehåll? Även om Platon här har lyckats urskilja en relativt gripbar frågeställning är den ännu alltför oklar för att möjliggöra ett direkt svar. För vad ska vi mena med ”kunskap” och vilken sorts ”värde” ska anses vara relevant i sammanhanget? I avsaknad av svar på de här frågorna är förutsättningarna för att komma vidare inte särskilt gynnsamma. Den mer specifika fråga som jag självt behandlat hänvisar till ett bestämt kunskapsbegrepp – det så kallat reliabilistiska – enligt vilken en person vet att ett visst påstående är sant precis då påståendet verkligen är sant, personen är övertygad om dess sanning och hennes övertygelse har tillkommit genom en tillförlitlig process. Anta vidare att vi med värde avser det rent praktiska handlingsvärdet. Den preciserade frågan blir nu: har den reliabilistiska kunskapen ett större praktiskt handlingsvärde i förhållande till den enbart sanna övertygelsen?

Jag menar mig ha visat att den här frågan kan ges ett positivt svar. Under vissa empiriska villkor, som jag räknar upp i min artikel,[22] visar det sig att en sann övertygelse som tillkommit på tillförlitlig väg därmed är mer stabil. Den större stabiliteten ger vidare, som Oxford-filosofen Timothy Williamson påpekat, ett distinkt handlingsmervärde: ju stabilare min sanna övertygelse är desto större är chansen att jag lyckas utföra handlingar över tiden vars framgång är avhängiga av att övertygelsen är sann.[23] Om jag i den relevanta meningen vet att Larissa ligger 361 kilometer sydöst om Aten är sannolikheten att jag på vägen dit tvingas ge upp övertygelsen mindre än om jag vore blott övertygad om samma sak utan att ha kunskap; och om jag tvingas ompröva min övertygelse på vägen sjunker naturligtvis sannolikheten att jag någonsin kommer fram (eller åtminstone att jag kommer fram i tid).

Jag anför det här som ett aktuellt exempel på vilken typ av resultat den analytiska filosofin kan förväntas ge: den ursprungliga frågan om kunskapens värde besvaras genom att en mer detaljerad fråga ges ett konkret svar. För mig är det här ett exempel på ett filosofiskt framsteg. Exemplet är naturligtvis bara ett i mängden; varje år publiceras det inom den analytiska traditionen säkert hundratals artiklar som innehåller minst lika detaljerade och väl underbyggda delsvar på något klassiskt filosofiskt spörsmål.

Intressant är kanske också att den artikel där jag framställer ovanstående resonemang om kunskapens värde är skriven på vanlig hederlig engelska utan hjälp av speciella logiska symboler (med undantag för ett par satser i informell sannolikhetsteori). Det faktumet för associationerna tillbaka till svenskt 60-tal och dess professorsstrider. När Sven Wermlund, som hade disputerat på en avhandling om Andreas Rydelius filosofi, det vill säga svensk filosofihistoria, sökte professuren i praktiskt filosofi i Stockholm efter Einar Tegen förklarade Ingmar Hedenius i sitt sakkunnigutlåtande att ”[d]oktorsavhandlingen är uteslutande lärdomshistorisk och befattar sig inte med någon form av logisk analys”.[24] Här sätts alltså det humanistiska perspektivet i motsatsställning till den logiska analysen, utan att någon mellanposition urskiljs. Men till skillnad från vad som ibland togs för givet i 60- och 70-talets akademiska värld behöver en filosofisk

[22] Olsson (2007b). Jag har i samarbete med Alvin I. Goldman, en av reliabilismens fäder, utarbetat en kompletterande teori som tar fasta på den reliabilistiska kunskapens repeterbarhet. Se ”the conditional probability solution” i Goldman och Olsson (under utgivning).
[23] Resonemanget utvecklas i Williamsons bok *Knowledge and its limits*.
[24] Nordin (1983), sid. 167.

poäng för att räknas som ett distinkt resultat inte kläs i formeldräkt. Det räcker att den görs på ett tillräckligt stringent sett. Därmed upplöses motsättningen mellan ”humanister” och ”logiker”, mellan den i vanligt språk uttrycka filosofin och det logiskt-matematiskt resultatinriktade tänkandet. Samtidigt är det naturligtvis sant att en stiliserad formell framställning ofta gör det lättare för det tränade ögat att bedöma prestationens nyhetsvärde. Det väsentliga är dock förmågan att ställa upp resonemangen så klart som möjligt och utan väsentliga luckor, vilket inte förutsätter något speciellt logiskt system.

Ibland är filosofiska resultat förbryllande. Tänk på alla ofta sinnrikt konstruerade ”paradoxer” som filosofer aldrig tröttnar på att skärskåda. Lögnarens paradox – som utgår från satsen ”denna sats är falsk” – är en av många. Min egen forskning om koherens ledde fram till slutsatsen att koherensbegreppet i viss mening är inkoherent, att det inte finns och inte kan finnas något motsägelsefritt sätt att mäta grad av koherens. För mig var det paradoxalt. Men även ett förbryllande resultat som det här kan vara värdefullt på grund av den insikt som det ger i problematikens oväntade komplexitet.

Här tangerar vi den analytiska filosofins kanske mest spännande aspekt: eftersom det analytiska resonerandet, när det utförs konsekvent, följer objektiva principer och inte färgas av någon speciell ”önskad” slutsats – eftersom kort sagt ändamålet inte helgar medlen – vet man aldrig riktigt vartåt ens filosoferande bär. Kanske blir slutpunkten en helt annan än den man hade räknat med. Den här öppenheten för det oväntade och kanske rent av oönskade kännetecknar, menar jag, den analytiska filosofin när den är som bäst. Det är därför det är så olyckligt, särskilt för en doktorand, att på ett tidigt stadium bestämma sig för att ”driva en tes”. Även om det är nödvändigt att ställa upp vissa strategiska hypoteser som kan vägleda det fortsatta tänkandet bör de behandlas just som hypoteser, som reviderbara gissningar. I allmänhet gör man, för att minimera risken att hamna i en intellektuell återvändsgräns, klokt i att prioritera frågeställningar som är intressanta i sig, alldeles oavsett vad det slutgiltiga svaret blir.

Analytisk filosofi kan också urarta till ren begreppsexercis utan varje koppling till det som är en levande och angelägen problemställning. Det har gett den dåligt rykte i vissa kretsar. Mitt eget huvudområde – kunskapsteorin – är tyvärr inte immun mot sofisteri och skolastik. (Jag tänker här exempelvis på mycket av det som skrivits om det så kallade Gettier-problemet, där diskussionen ibland har blivit i dålig mening ”rent

akademisk” och kontakten med kunskapssökandet praxis gått förlorad.) Men rätt utförd och med kännedom om fallgroparna är den analytiska filosofin ändå oerhört värdefull. Det får vi inte glömma.

7. Konklusion

För att återvända till ursprungsfrågan: vilken är då Hans Larsson och den tidiga lundafilosofins relevans idag? Vi tvingas nog konstatera att varken Larsson eller den bredare krets som han tillhörde längre utövar något direkt inflytande, vare sig i Lund eller på annat håll. Det är sällan dagens lundafilosofer har anledning att citera sina föregångar, även om det fortfarande händer. Men åtminstone inom den teoretiska filosofin kan man ändå tala om en påverkan som gäller det rent tematiska, synen på vad som är speciellt angeläget att hålla på med, där kunskapsteorin och dess interdisciplinära kopplingar till psykologi och kognition står i blickpunkten. Rent metodologiskt kan man inte längre tala om någon speciell lundensisk tradition; här har det analytiska perspektivet, på bekostnad av det i snäv mening historiska, blivit det dominerande. Det nog är den här mixen av traditionellt lundensiskt innehåll och analytisk metodologi som, i förhållande till hur ämnet bedrivs vid andra svenska institutioner, mer än någonting annat utmärker teoretisk lundafilosofi idag, en kombination som jag själv anser vara ovanligt lyckat och som jag därför i min nya roll som ämnesföreträdare ser all anledning att både värna om och försöka fördjupa.

Referenser

Alchourrón, C., Gärdenfors, P. och Makinson, D. (1985), ”On the logic of theory change: partial meet functions for contraction and revision”, *Journal of Symbolic Logic* 50: 510-530.

Brinck, I. (2000), “From intuition to insight”, i *Intuitive Formation of Meaning*. S. Sandström (red), Konferenser 48, KVHAA: 39-52.

Brinck, I. (2003), “The pragmatics of imperative and declarative pointing”, *Cognitive Science Quarterly*, 3(4): 429-446.

Goldman, A. I., och Olsson, E. J. “Reliabilism and the Value of Knowledge” i *Epistemic Value*, Pritchard, D. et al (red), Oxford University Press, under utgivning

Gärdenfors, P. (1988), *Knowledge in flux: modeling the dynamics of epistemic states*, MIT Press.

Gärdenfors, P., Hansson, B. och Sahlin, N-E (1983), red., *Evidentiary value: philosophical, judicial and psychological aspects of a theory*, Library of Theoria, nummer 5, Gleerups.

Halldén, S. (1961), *Universum, döden och den logiska analysen*, Almqvist och Wiksell.

Halldén, S. (1980), *Nyfikenhetens redskap: en bok om kritiskt tänkande inom vetenskapen och utanför*, Studentlitteratur.

Hansson, B. (1969), ”An analysis of some deontic logics, *Nous* 3: 373-398.

Hansson, B. (1969), ”Choice structures and preference relations”, *Synthese* 18 (4): 443-458.

Hansson, B. ”Explanation – of What?”, opublicerat manuskript, Filosofiska institutionen, Lunds universitet och Stanfords universitet.

Hansson, B. (1982), red., *Metod eller anarki: moderna teorier om vetenskapens väsen och metoder*, Doxa.

Hansson, B. och Olsson, E. J. (2006), Kompendium i kunskapsteori, outgivet manuskript, Filosofiska institutionen, Lunds universitet.

Hedenius, I. (1949), *Tro och vetande*, Bonniers.

Höög, V. (1999), *Upplysning utan förnuft. Begär och frihet hos Thomas Hobbes, John Locke, David Hume och Montesquieu*, doktorsavhandling, Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Lund.

Kant, I. (2004), *Kritik av det rena förnuftet*, Emt, J. (övers.), Thales.

Larsson, H. (1892), *Intuition*, Bonniers.

Larsson, H. (1913), *Platon i vår tid: tillika en introduktion i de filosofiska grundproblemen.* Gleerup.

Marc-Wogau, K. (1962), *Logik för nybörjare*, Liber.

Maurin, A-S (2002), *If tropes*, Kluwer Academic Publishers.

Nordin, S. (1983), *Från Hägerström till Hedenius: den moderna svenska filosofin*, Doxa.

Olsson, E. J. (1997), *Coherence: studies in epistemology and belief revision*, Acta Universitatis Upsaliensis.

Olsson, E. J. (2002), "What Is the Problem of Coherence and Truth?", *The Journal of Philosophy*, vol. XCIX, 5: 246-272.

Olsson, E. J. (2005), *Against Coherence: Truth, Probability, and Justification*, Oxford University Press.

Olsson, E. J. (2007a), red., *Coherence and truth: recovering from the impossibility results*, specialnummer av tidskriften *Synthese*, vol. 157, nummer 3.

Olsson, E. J. (2007b), "Reliabilism, Stability, and the Value of Knowledge", to appear in *American Philosophical Quarterly*.

Olsson, E. J., "Kunskap och koherens", *Filosofisk tidskrift*, under utgivning.

Olsson, E. J. och Westlund, D. (2007), "On the Role of the Research Agenda in Epistemic Change", *Erkenntnis*.

Persson, J. (1997), *Causal Facts*, Library of Theoria, Thales.

Rabenius, O. (1944), *Hans Larsson: en svensk diktarfilosof*, Fritzes.

Sahlin, N-E (2001), *Kreativitetens filosofi*, Nya Doxa.

Schum, D. A. (1988), "Probability and the processes of discovery, proof and choice", i *Probability and inference in the law of evidence: the uses and limits of bayesianism*, Tillers, P. och Green, E. D. (red.), Kluwer: 213-270.

Williamson, T. (2000), *Knowledge and its limits*, Oxford University Press.